GABRIEL GUDENUS

Teoretická bakalářská práce



Adéla Solárová

Slezská univerzita v Opavě
Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě
Institut tvůrčí fotografie

OPAVA 2025



GABRIEL GUDENUS

Teoretická bakalářská práce

Adéla Solárová

Vedoucí práce: doc. Mgr. MgA. Tomáš Pospěch, Ph.D.
Oponent: MgA. Mgr. Ondřej Durczak, Ph.D.

SLEZSKÁ UNIVERZITA V OPAVĚ
Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě
Institut tvůrčí fotografie
Obor: Tvůrčí fotografie

Opava 2025

ABSTRAKT

Cílem práce je představit fotografickou tvorbu Gabriela Gudenuse, kterou vytvářel na území dnešní Moravy na přelomu 19. a 20. století. Dále je cílem práce potvrdit tezi Pavla Scheuflera, že mezi prvními fotoamatéry byli lidé z vyšších společenských vrstev, protože měli na fotografickou činnost čas a finanční prostředky.

KLÍČOVÁ SLOVA

Gabriel Gudenus, šlechtic fotoamatér, fotografující šlechta, fotografie 2. poloviny 19. století, negativ na skleněné desce, fotografie ze života šlechty.

ABSTRACT

The aim of this thesis is to present the photographic work of Gabriel Gudenus, which he created in the territory of present-day Moravia at the turn of the 19th and 20th centuries. Furthermore, the aim of the thesis is to confirm Pavel Scheufler's thesis that among the first amateur photographers were people from higher social classes, because they had time and financial means for photographic activities.

KEYWORDS

Gabriel Gudenus, nobleman photographer, photographer nobility, photography of the second half of the 19th century, negative on glass plate, photographs from the life of nobility.

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych tímto poděkovala magistře Pavle Štusákové, bývalé správkyni depozitáře na zámku v Lysicích, která mi dala impuls k sepsání této práce, zaměstnancům Národního památkové ústavu, díky jejichž pečlivé práci bylo možné bádat v digitalizovaném fotografickém archivu Gabriela Gudenuse a dále těm, kteří mi svojí publikační činností usnadnili cestu k informacím o životě Gudenuse a spolupracovali při administrativních úkonech spojených s publikací Gudenusových fotografií.

Děkuji docentu Tomáši Pospěchovi za vedení práce a milé konzultace. Také děkuji Ivě Reichelové za korekturu textu a Ondřeji Sabolovi za spolupráci při grafické úpravě bakalářské práce.

Můj upřímný dík patří přátelům a rodině za podporu po celou dobu studia.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem práci vykonala samostatně a uvedla všechny použité zdroje.

SOUHLAS

Souhlasím, aby tato bakalářská práce byla zařazena do Univerzitní knihovny Slezské univerzity v Opavě, do knihovny Uměleckoprůmyslového muzea v Praze a zveřejněna na internetových stránkách Institutu tvůrčí fotografie FPF SU v Opavě.

Obsah

Úvod **13**

Fotografové šlechtici **15**

Život Gabriela Gudenuse **17**

Fotografický archiv Gabriela Gudenuse **19**

Gudenus fotograf **21**

Fotografická tvorba – rozbor **26**

Momentky ze života šlechty 26

Sportovní aktivity aristokracie 33

Lovecká společnost 36

Portréty rodinných příslušníků a přátel 40

Portrét člověka s němou tváří 47

Skupinové portréty 56

Dokumentární a portrétní fotografie obyvatel Moravce a okolních vesnic 60

Zátiší a detaily 68

Fotografie architektury 72

Závěr **79**

Strukturovaný životopis Gabriela Gudenuse **81**

Zdroje **82**

Jmenný rejstřík **86**

Úvod

Cílem práce je představit fotografickou tvorbu amatérského fotografa, hraběte Gabriela Gudenuse, a zařadit jej mezi fotografy amatéry jeho doby. Dále chci prací potvrdit tezi Pavla Scheuflera, že mezi prvními fotoamatéry byli lidé především z vyšších společenských vrstev – na fotografickou činnost měli vzdělání, čas a finanční prostředky. *„Je jistě logické, že fotografie jako objekt amatérského zájmu zaujala v první řadě ty movitější a ty, kteří měli na fotografickou tvorbu čas. Proto mezi prvními fotoamatéry nacházíme příslušníky zemské šlechty … Někteří příslušníci šlechty byli dokonce členy prestižní Fotografické společnosti ve Vídni. František Lobkowicz je roku 1882 uváděn na seznamu členů, jiní se své zálibě věnovali v tichu, ale důkladně.“* [1]

Ve fotografiích Gudenus zaznamenal život své rodiny a přátel na šlechtickém sídle v Moravci a v jeho blízkém okolí, šlechtu při trávení volného času (na lovu, při tenise, lyžování, plavání, jízdě na koni a odpočinku). Dokumentoval exteriéry a interiéry svého panství a významné události v obci Moravec. Kromě zaznamenávání života v Moravci fotografoval například i architekturu v Brně. Vzhledem k velikosti a kvalitě dochovaného archivu si soubor Gudenusových fotografií zaslouží podrobnější rozbor. Fotografická tvorba šlechticů v českých zemích na přelomu 19. a 20. století totiž není dosud příliš zmapovaná.[2]

Gudenusova tvorba je navíc specifická svým přesahem do dokumentární a sociální fotografie. Nefotografoval jen život šlechty, ale s fotoaparátem vyrážel do terénu, kde zaznamenával události v obci, jako například přestavbu kostela.

---

1 VACA, Jan. Fotografové mezi šlechtici v českých zemích v letech 1839 -1918. Magisterská diplomová práce. Opava: Slezská univerzita, 2007.

2 SCHEUFLER, Pavel; VACA, Jan; MEDŘÍKOVÁ, Petra; VAVŘINOVÁ, Valburga; HLOUŠKOVÁ, Helena et al. *Fotografové šlechtici v zemích Koruny české: Photographer aristocrats in the Czech Crown Lands*. Přeložil Nathan FIELDS. *Svědectví fotografie*. Praha: Národní památkový ústav, 2017. ISBN 978-80-7480-085-6.

Pořizoval také portréty místních dětí, obyvatel a starých lidí z Luisina domu v Moravci.

Jeho fotografické dílo je z části uloženo na zámku v Lysicích (přibližně 900 skleněných negativů a více než 1 000 pozitivů) a na zámku Moravec (přibližně 700 pozitivů – 6 fotoalb) v mobiliárních fondech spravovaných Národním památkovým ústavem.

Národní památkový ústav vydal o jeho životě a fotografické tvorbě článek *Hrabě Gabriel Gudenus a jeho fotografický odkaz*[3]. O jeho cestách do Ameriky vznikl článek *Cesty Gabriela a Gideona Gudenů po Spojených státech amerických a jejich odraz v zámecké knihovně Moravec*.[4] Zmínky o Gabrieli Gudenusovi nalezneme také v publikacích *Fotografové šlechtici v zemích koruny české*[5] a *Apollo a Marsyas*[6].

Pro bádání ve fotografické tvorbě Gabriela Gudenuse mám k dispozici kompletní digitalizovaný archiv, který je fyzicky uložený v mobiliárních fondech Národního památkového ústavu.

---

3 MACUROVÁ, Zuzana a MÍCHALOVÁ, Zdeňka. Hrabě Gabriel Gudenus a jeho fotografický odkaz. Zprávy památkové péče. 2017, roč. 77, č. Příloha, s. 1-8. ISSN 1210-5538.

4 HOLÍKOVÁ, Pavla. Cesty Gabriela a Gideona Gudenů po Spojených státech amerických a jejich odraz v zámecké knihovně Moravec.

5 SCHEUFLER, Pavel; VACA, Jan; MEDŘÍKOVÁ, Petra; VAVŘINOVÁ, Valburga; HLOUŠKOVÁ, Helena et al. *Fotografové šlechtici v zemích Koruny české: Photographer aristocrats in the Czech Crown Lands*. Přeložil Nathan FIELDS. *Svědectví fotografie*. Praha: Národní památkový ústav, 2017. ISBN 978-80-7480-085-6.

6 KONEČNÝ, Michal. *Apollo a Marsyas: příběh umění na Moravě*. Brno: Host, 2022. ISBN 978-80-275-1375-8.

Fotografové šlechtici

„V Evropě není žádného knížecího domu,

v němž by se nenašel alespoň jeden fotoamatér."

Charles Scolik, 1894[7]

Do osmdesátých letech 19. století se mezi fotoamatéry (mající užitek z tvorby) řadili duchovní, přírodovědci, malíři a šlechtici. Maxmilian Wilhelm Podštatský z Prusinovic, který žil v Litenčicích u Kroměříže, je považovaný za jednoho z prvních fotografů šlechticů. Z období mezi 80.-90. léty jsou již známá jména šlechticů z rodu Nosticů a Chotků.[8] Významnou fotografickou osobností 19. století je Karel Maria Chotek, člen vídeňského Camera-Clubu.[9]

Historií fotografie a uměním 19. a začátku 20. století se zabývá historička fotografie Petra Trnková.[10] Ve své disertační práci *Technický obraz na malířských štaflích: (Česko-němečtí fotoamatéři a umělecká fotografie, 1890-1914)* z roku 2008 se věnovala tématu česko-německých fotoamatérů, fotoklubů a umělecké fotografii v období 1890-1914. V práci uvádí, že v některých středoevropských fotoklubech byla hojně zastoupena i aristokracie.

Pavel Scheufler, přední český historik fotografie, publicista, kurátor a sběratel, se dlouhodobě věnuje dokumentaci a interpretaci fotografického dědictví z období od počátků fotografie až po rok 1918. Mezi jeho klíčová témata patří šlechta ve fotografii 19. a přelomu 20. století – vyobrazená ve fotografii, ale i fotografická tvorba šlechticů fotografů.[11]

Scheufler se na toto téma soustavně zaměřuje ve svých publikacích i kurátorské činnosti. Významným příspěvkem v tomto směru byla jeho účast na

---

7 SCHEUFLER, Pavel; VACA, Jan; MEDŘÍKOVÁ, Petra; VAVŘINOVÁ, Valburga; HLOUŠKOVÁ, Helena et al. *Fotografové šlechtici v zemích Koruny české: Photographer aristocrats in the Czech Crown Lands*. Přeložil Nathan FIELDS. *Svědectví fotografie*. Praha: Národní památkový ústav, 2017. ISBN 978-80-7480-085-6.

8 TRNKOVÁ, Petra. Technický obraz na malířských štaflích: (Česko-němečtí fotoamatéři a umělecká fotografie, 1890-1914). Disertační práce. Brno: Masarykova univerzita, 2008.

9 BIRGUS, Vladimír a MLČOCH, Jan. Česká fotografie 20. století. Praha: KANT, 2010. ISBN 978-80-7437-026-7.

10 Ústav dějin umění. Online. Udu.cas.cz. 2025. Dostupné z: https://udu.cas.cz/cz/lide/mgr-petra-trnkova-ph-d#projekty. [cit. 2025-04-12].

11 TRNKOVÁ, Petra. Technický obraz na malířských štaflích: (Česko-němečtí fotoamatéři a umělecká fotografie, 1890-1914). Disertační práce. Brno: Masarykova univerzita, 2008.

výstavě *Kouzlo staré fotografie* (1978, Moravská galerie v Brně), která tematizovala mimo jiné obraz rakousko-uherské šlechty v dobové portrétní fotografii. Ve spolupráci s Antonínem Dufkem a Vladimírem Birgusem vytvořil rozsáhlý projekt *Fotografie v českých zemích a na Slovensku* (1989), publikovaný v *Revue Fotografie* u příležitosti 150. výročí vzniku fotografie.

Za zmínku stojí Scheuflerovy dvě rozsáhlé knihy, které se věnují dějinám fotografie z období monarchie: *Osobnosti fotografie v českých zemích do roku 1918* (2013), jež představuje přehledový lexikon profesionálních a amatérských fotografů včetně autorů z řad aristokracie, ale také například vědce, kteří fotografovali v českých zemích do roku 1918[12]; a publikace, kterou připravoval s kolektivem autorů: *Fotografové šlechtici v zemích Koruny české* (2017), ta představuje šlechtu jako aktivní fotografické tvůrce. Jeden z medailonů autorů je věnovaný i Gabrielu Gudenusovi.[13]

Jan Vaca, absolvent Institutu tvůrčí fotografie v Opavě, píše ve své diplomové práci z roku 2007 o tom, že při zkoumání snímků šlechtice Karla Chotka objevil fotografie dalších šlechticů, kteří aktivně fotografovali. Zjistil, že tato oblast fotografujících aristokratů nebyla do té doby probádána. Vacovi se podařilo zmapovat na dvě desítky aristokratů, kteří se fotografii aktivně věnovali nebo byli členy fotografických klubů. Podrobněji se ve své diplomové práci věnuje těmto fotografům šlechticům: Erwin Dubský, Karel Chotek, Adelheid Chotková, Žofie Chotková, Ulrich Kinsky, Raimund Stillfri Rathenicz, Heinfrich Wawra von Fensee.[14] O hraběti Gabrielu Gudenusovi Vaca ve své práci nepíše.

Michal Konečný amatérské fotografy šlechtice zmiňuje ve své knize *Apollo a Marsyas* (2022, s.462): *„Kromě komerčních fotografů k nim ve druhé polovině 19. století přibyli záhy také nadšenci, většinou z aristokratických okruhů, mající dostatek peněz i času. Příkladem může být hrabě Gabriel Gudenus, majitel panství Moravec na Vysočině, který svůj první snímek pořídil v jedné brněnské zahradě roku 1885.“* [15]

---

12 Nakladatelství Akademie múzických umění v Praze. Online. Https://namu.cz/. 2025. Dostupné z: https://namu.cz/osobnosti-fotografie-v-ceskych-zemich-do-roku-1918. [cit. 2025-04-12].

13 ERBANOVÁ, Kristýna. PAVEL SCHEUFLER. Teoretická diplomová práce. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2016.

14 VACA, Jan. Fotografové mezi šlechtici v českých zemích v letech 1839-1918. Magisterská diplomová práce. Opava: Slezská univerzita, 2007.

15 KONEČNÝ, Michal. Apollo a Marsyas: příběh umění na Moravě. Brno: Host, 2022. ISBN 978-80-275-1375-8.

Život Gabriela Gudenuse

Rod Gabriela Gudenuse pocházel z Dolního Rakouska. Jeho rodiče, otec Gabriel Johann Georg, svobodný pán von Gudenus, a matka Lodovika Theresia Ghislaine von Bartenstein, vlastnili statky v oblasti Dolního Rakouska. Do šlechtického stavu byl rod Gudenus povýšen v roce 1668. Do stavu svobodných pánů až na konci 17. století. Titul hrabě byl Gabrielu Gudenusovi a jeho rodinné větvi udělen v roce 1907.[16]

Gabriel Ludwig Franz Gudenus se narodil 12. května 1853 v Muhlbachu jako poslední, osmé dítě v rodině. Ve Vídni navštěvoval jezuitské gymnázium Kalksberg. Jeho touhu zaznamenávat dokládá fakt, že své vzpomínky na dětství a studentská léta shromáždil ve vlastnoručně napsaných *Vzpomínkách*. *Vzpomínky* zahrnují příběhy a historky, které se vztahují k lidem z jeho blízkého okolí. Macurová a Míchalová (2017, s.1) uvádějí jednu konkrétní vzpomínku z roku 1862: *„Tehdy jako devítiletý chlapec nastoupil do školy, a především se svým otcem poprvé navštívil Moravec, kde se dle svých vlastních slov cítil výborně*.

Panství Moravec (okres Žďár nad Sázavou) – Moravecký zámek – se později stalo sídlem rodiny Gabriela Gudenuse. Rodina jej zakoupila roku 1858 od korunní princezny a pozdější poslední saské královny Karoly von Vasa. Podoba zámku Moravec, jeho interiéry a exteriéry byly častým motivem Gudenusových fotografií.

V roce 1870 dokončil Gabriel Gudenus studium na jezuitském gymnáziu a o jedenáct let později podnikl několikaměsíční cestu do Spojených států amerických s cílem prostudovat vliv americké produkce obilí na evropské hospodářství. Zážitky z cest po americkém kontinentu Gudenus vydal v roce 1904 ve formě deníkových záznamů. Mezi předměty dovezenými z cest byly i fotografie amerických měst, přírodních památek a portréty indiánů. Na zaoceánských cestách Gudenus nefotografoval. Cestu do Ameriky podnikl Gudenus ještě jednou v devadesátých letech devatenáctého století.

Gudenusovou manželkou byla Aloisie Eugenie Wilhelmine von Teuber, jejíž rodině patřilo panství Křižanov, ležící nedaleko obce Moravec. Nedlouho po svatbě se manželům narodily dcery Karola (1884–1966), Gabriela (1885–1962) a syn Gideon (1889–1917). Gabriela se stala v roce 1909 manželkou Günthera, svobodného pána Dreihann-Holenia von Sulzberg am Steinhof.

16 MAŠEK, Petr. Modrá krev: minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích. 3. upr. vyd. Praha: Mladá fronta, 2003. ISBN 80-204-1049-x.

Dcera Karola se v roce 1905 provdala za barona Constantina Nádherného z Borutína. Syn Gideon v mladém věku 28 let padl v první světové válce.[17]

Gudenus se aktivně věnoval správě panství a statku Moravec. Kromě hospodaření na polích a v lesích plnil také povinnosti vůči obci. K jeho velkým koníčkům patřilo fotografování a cestování. Fotografií byl fascinován a ve svých fotografických začátcích se učil u brněnského profesionálního fotografa Josefa Kunzfelda.[18] Zemřel 1. srpna 1915 a je pochovaný v Moravci.



Adéla Solárová, hrob Gabriela Gudenuse, Moravec, 2024

17 Hrabě Gabriel Gudenus a jeho fotografický odkaz. Zprávy památkové péče. 2017, roč. 77, č. Příloha, s. 1-8. ISSN 1210-5538.Hrabě Gabriel Gudenus a jeho fotografický odkaz. Zprávy památkové péče. 2017, roč. 77, č. Příloha, s. 1-8. ISSN 1210-5538.

18 Dotazníkové šetření, Mgr. Pavla Štusáková: správkyně depozitáře SZ Lysice. 2024.

Fotografický archiv Gabriela Gudenuse

Národní památkový ústav shromažďuje v mobiliárních fondech historické fotografie v řádu desítek tisíc. Fotografické soubory zahrnují tvorbu profesionálních fotografů, ale také tvorbu nadšených fotoamatérů šlechticů, mužů i žen. Mezi šlechtice, kteří měli touhu objevovat kouzlo fotografie, patřil i Gabriel Gudenus. Jeho dílo se dochovalo do dnešní doby ve velkém rozsahu. Macurová a Míchalová (2017, s.1) uvádějí, že *„největší konvolut, čítající přibližně devět set skleněných negativů a více než tisíc pozitivů, je uložen v mobiliárním fondu státního zámku Lysice. Část pozitivů, přibližně sedm set, je součástí šestice alb knihovního fondu zámku v Moravci. Menší soubor jeho prací se také nachází ve sbírkách Regionálního muzea města Bystřice nad Pernštejnem.“* [19]

Fotografické sbírky v muzeích, na hradech či zámcích byly v minulosti zanedbávané. Proto je velmi pozitivní, že se jim v poslední době věnuje dostatek pozornosti. Fotografie jsou dnes neocenitelným informačním zdrojem o minulosti.

Jako příklad skvěle odvedené práce, péče o fotografickou sbírku, může být uvedena aktivita majitelů Fotoateliéru Seidel v Českém Krumlově. Národní památkový ústav má ve svých depozitářích velké množství fotografických sbírek, chybí však dostatek financí na péči o tyto fotografické poklady. Konzervace fotografií je velmi náročná časově, a především finančně. Snahou je alespoň tento druh sbírek dobře uložit – ideálně při teplotě 10 °C, ve tmě, v obalech s alkalickou rezervou apod.[20]

Z moraveckého zámku byl kompletně celý fotofond odvezen v padesátých letech dvacátého století, jako tzv. svoz. Národní kulturní komise rozhodla při konfiskaci hradů a zámků o jiném využití zámku Moravec. Hodnotný mobiliář byl na základě tohoto rozhodnutí převezen na státní zámek v Lysicích, který sloužil v tu dobu jako tzv. sběrna.

Knihy z moravecké knihovny a fotografie byly léta umístěny v nevyhovujících podmínkách lysického zámku. Mobiliář byl uložen v severním křídle zámku, kde byla vysoká vlhkost vzduchu a knihy napadla plíseň. Z iniciativy

19 Hrabě Gabriel Gudenus a jeho fotografický odkaz. Zprávy památkové péče. 2017, roč. 77, č. Příloha, s. 1-8. ISSN 1210-5538.

20 Dotazníkové šetření, Mgr. Pavla Štusáková: správkyně depozitáře SZ Lysice. 2024.

Pavly Štusákové a Eleonory Jeřábkové, byly knihy důkladně očištěny a ošetřeny. Pozornost se věnovala také záchraně fotografií a skleněných desek. Pavla Štusáková, správkyně depozitáře, měla na starost péči o knihy, fotografie a skleněné desky. Gudenusovy fotografie uložila do adekvátních obalů, v létě jim klimatizovala místnost, kde byly fotografie a skleněné desky uloženy, protože citlivá vrstva je ve vyšších teplotách náchylná k rozpadu a poškození. Z důvodu špatného skladování fotografického konvolutu je působením vnějších vlivů (kolísání vlhkosti a teploty) viditelné poškození citlivé vrstvy na skleněných deskách. Na povrchu vznikly stříbrné plošky, které dále mění svůj charakter. Pro vzhled tohoto typu poškození se vžilo označení *stříbrná zrcátka*. V roce 2012 byly knihy a fotoalba navráceny do knihovny na zámek Moravec do lepších podmínek.[21]

V osmdesátých letech dvacátého století bylo v průběhu různých evidenčních vln na státním zámku v Lysicích zřízeno oddělení fotografických alb a samotných skleněných negativů a pozitivů. Gudenusovy negativy a pozitivy, původně z Moravce, byly v Lysicích přečíslovány evidenčními čísly mobiliárního fondu, nikoliv knihovního, a proto zůstaly uloženy na státním zámku Lysice do dnešní doby. Fotografická alba dostala čísla knihovního fondu, a proto musela být přestěhována spolu s knihami zpět na Moravec.



Srovnání negativu a pozitivu



Poškozené skleněné negativy: vlevo typ poškození „stříbrná zrcátka“, vpravo: uštíplá deska

21 Dotazníkové šetření, Mgr. Pavla Štusáková: správkyně depozitáře SZ Lysice. 2024.

Gudenus fotograf

Ve svých fotografiích Gabriel Gudenus dokumentoval každodennost rodiny na zámku Moravec a jeho blízké okolí. Dále setkání s přáteli z okruhu šlechty, jejich volnočasové aktivity, jako byla myslivost, plavání, tenis, lyžování. Fotografoval místní obyvatele, dění v obci a architekturu.

Gudenus se vzdělával ve fotografickém řemesle z odborných časopisů a knih. Jeho hlubší zájem o fotografii dokazuje první zakoupené číslo vídeňského měsíčníku *Photographische Notizen* (Fotografické záznamy) z roku 1884. Nejstarší fotografická příručka v moravecké knihovně je třetí vydání *Handbuch der Photographie auf Collodion* (Příručka fotografie na kolodiu) od německého chemika Paula Eduarda Lieseganga. Dále kniha Josefa Pizzighelliho a Arthura von Hübla *Die Platinotypie* a třísvazkové vydání *Handbuch der Photographie für Amateur und Touristen* (Příručka fotografie pro amatéry a turisty). V této knize jsou popsány typy fotoaparátů, fotografické techniky a fotografické žánry. V knihovně se také dochovaly publikace věnující se retuším a úpravám snímků: *Die Retouche von Photographieen* (Retušování fotografií) od Johannese Grasshoffa a *Die Misserfolge in der Photographie und die Mittel zu ihrer Beseitigung* (Chyby ve fotografii a způsoby jejich odstranění) od Huga Müllera. Knihy o historii fotografie, vybavení amatérského fotografa, s tipy na zachycení fotografických žánrů a technickými triky. Šest let odebíral odborné časopisy *Photographische Korrespondenze* (Fotografická korespondence). Dále jsou v knihovně uloženy čtyři ročníky (1892–1896) měsíčníku vídeňského fotografického spolku, *Jahrbuch für Photographie und Reproduktionstechnik* (Ročenka pro fotografii a reprodukční techniku), který vydával Josef Maria Eder v Halle.

První fotografie, kterou Gudenus vytvořil, dokumentuje pohled na Teuberovu přádelnu v Brně na Cejlu. Fotografie pochází z roku 1885 a je stranově obrácená. Prádelna patřila jeho tchánovi Wilhelmu Josefu Teuberovi.

Gudenus se ve fotografickém řemesle zdokonaloval u brněnského profesionálního fotografa Josefa Kunzfelda (1842–1915). Gudenus zachytil Kunzfelda na dvou portrétech, které jsou jedinými známými portréty fotografa z tohoto období. Že jde o Kunzfelda, můžeme usuzovat z informací uvedených na fotografiích s inventárními čísly LS20353 a LS20352. Fotografie jsou označeny rokem vyhotovení (1885) a poznámkou se jménem fotografované osoby – Kunzfeld.[22]

22 Hrabě Gabriel Gudenus a jeho fotografický odkaz. Zprávy památkové péče. 2017, roč. 77, č. Příloha, s. 1-8. ISSN 1210-5538.Hrabě Gabriel Gudenus a jeho fotografický odkaz. Zprávy památkové péče. 2017, roč. 77, č. Příloha, s. 1-8. ISSN 1210-5538.

Počátkem dvacátého století patřil Kunzfeldův fotoateliér mezi nejdéle fungující fotoateliéry v Brně. K zájmu o fotografii Kunzfelda přivedl Anton Mayssl (1826–1899), malíř, fotograf a učitel kreslení, se kterým se seznámil během studií na vyšší reálné škole v Brně. Mayssl byl od roku 1871 členem vídeňské Fotografické společnosti a v jeho ateliéru získával Kunzfeld tři roky fotografickou praxi. Poté odešel do Prahy, kde chtěl otevřít fotografický ateliér s Josefem Laiznerem, architektem a pedagogem. Později, v roce 1867 si Kunzfeld zřídil fotografickou živnost. Svůj ateliér na Kolišti v Brně provozoval až do roku 1914. Patřil mezi členy vídeňské Fotografické společnosti. V ateliéru vznikly za padesát let jeho existence desetitisíce až statisíce fotografií. Fotografoval architekturu, krajinu, interiéry a portréty. Mezi jeho klientelu patřila aristokracie a vyšší společnost, ale také brněnský magistrát, pro který dokumentoval výraznou urbanistickou přeměnu brněnských exteriérů až do devadesátých let devatenáctého století. Zakázky od brněnského magistrátu patřily pro Kunzfelda k těm nejdůležitějším. Fotografie z tohoto konvolutu jsou uloženy v Archivu města Brna a v Muzeu města Brna. Fotografickou živnost Kunzfeld ukončil v roce 1914.[23]

Gabriel Gudenus ve své fotografické praxi používal skleněné desky těchto formátů: 12×9 cm, 15×12 cm a 18×13 cm. Skleněné desky ukládal do dřevěných složek, jejichž pořadí si značil římskými číslicemi. Na zámku v Lysicích jsou dnes uloženy čtyři desítky těchto složek. Gudenus si pečlivě značil negativy pořadovými čísly v dolních rozích, v některých případech pořadí doplnil o datum vzniku.

Pozitivy řadil do alb, která jsou orientována na šířku, a fotografie jsou umístěny uprostřed stránky. Nejdéle dochovaná alba, v počtu dvou kusů, jsou uložena v knihovním fondu zámku Moravec. Fotografie v albech pocházejí jak ze začátku jeho fotografické tvorby (1885), tak z let pozdějších. K fotografiím je perem připsáno pořadové číslo. Toto číslo se shoduje s číslem negativu, ze kterého byla fotografie pořízena.

Přibližně tisíc kusů fotografií, pořízených v pozdějších letech, hrabě Gudenus uspořádal a uchoval v elegantních albech, která jsou orientovaná na výšku a potažena černou textilií. Alba typu leporel z kartonu jsou navržena tak, aby pojala dvacet fotografií na stránku. Rozsah pořadových čísel fotografií v daném albu je vyražen na přední desce a na hřbetu. Na rozdíl od starších alb, čísla v těchto albech navazují striktně za sebou a neshodují se s čísly uve-

23 TRNKOVÁ, Petra. Josef Kunzfeld Fotograf a muzeum / fotograf a město. Moravská galerie v Brně, 2011. ISBN 978-80-7027-232-9.

denými přímo na fotografiích. Tato pozdější alba jsou dvojího formátu: menší o rozměrech 19×14 cm a větší o rozměrech 29×23 cm. Pozitivy fotografií jsou nalepeny na předních stranách kartonů a doplněny pořadovými čísly. Gudenus připisoval k fotografiím popisky, které zpřesňují jejich obsah.

Ke konci svého života uspořádal hrabě Gudenus reprezentativní výběr ze svých fotografií, které doplnil o několik profesionálně pořízených snímků, a vložil je do čtyř alb nazvaných „Bilder aus meinem Leben" (Obrazy z mého života). Pozitivy roztřídil do těchto tematických okruhů – rodina, Moravec, lov a různé. Na fotografiích Gudenus zachytil momenty své rodiny, každodenní život a běžné aktivity na moraveckém panství. Gudenus je doprovodil poměrně podrobnými popisy, které identifikují zaznamenané události, osoby a místa. Tyto popisy naznačují, že alba vznikala pravděpodobně mezi lety 1910–1915. Můžeme je tak považovat za jakousi Gudenusovu „bilanční kroniku".

Negativy a pozitivy z Gudenusovy pozůstalosti se dochovaly ve velkém množství i velmi dobré kvalitě. Fotografické vybavení, které hrabě používal, se nedochovalo. Představu o podobě domácí fotokomory můžeme získat z jednoho z dochovaných negativů, na kterém je zdokumentován pracovní stůl a dvě police s vybavením.[24]

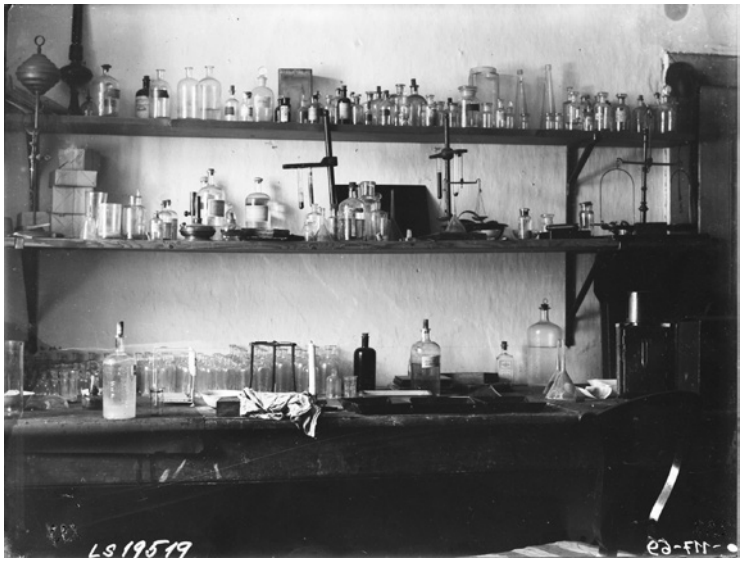

Pohled do Gudenusovy fotokomory, 80. léta 19. století až rok 1900, skleněný negativ

24 Hrabě Gabriel Gudenus a jeho fotografický odkaz. Zprávy památkové péče. 2017, roč. 77, č. Příloha, s. 1-8. ISSN 1210-5538.Hrabě Gabriel Gudenus a jeho fotografický odkaz. Zprávy památkové péče. 2017, roč. 77, č. Příloha, s. 1-8. ISSN 1210-5538.



Kunzfeld v zimní krajině, 1885, skleněný negativ

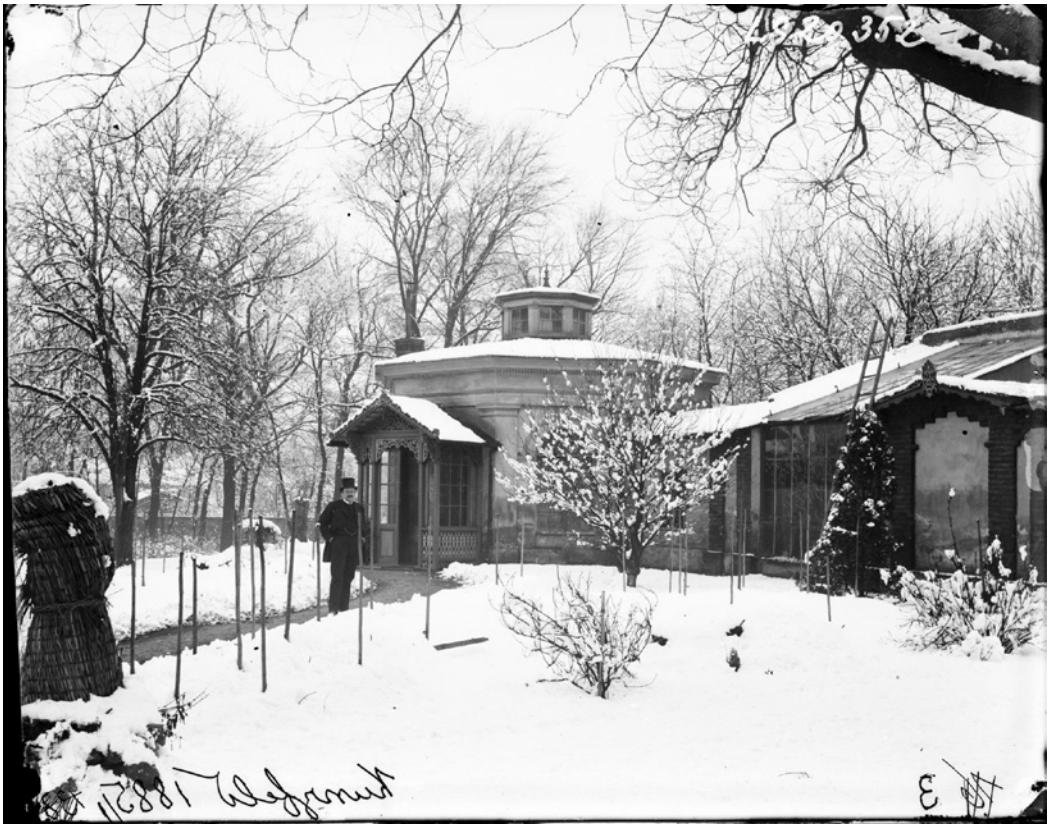

Kunzfeld před zahradním altánem, 1885, skleněný negativ



Gabriel Gudenus s chotí Aloisií, 1892



Fotografující Gabriel Gudenus v Křižanově, 80. léta 19. století



Park a Teuberova přádelna v Brně na Cejlu, 1885, skleněný negativ



Gabriel Gudenus a pan Knauer, 1892

Fotografická tvorba – rozbor

Momentky ze života šlechty

Gabriel Gudenus mistrně zachycoval spontánní okamžiky ze života šlechty, které na jeho snímcích působí živě a autenticky. Jeho fotografie neukazují pouze formální portréty či pečlivě komponované scény, ale i přirozené situace z každodenního života aristokracie na Moravci. V jeho snímcích se objevují momenty z lovů, společenských setkání i klidných chvil odpočinku v prostředí šlechtických sídel či při pikniku v lese.

Dokumentoval i sportovní aktivity aristokracie. Na snímcích lze vidět šlechtice hrající tenis na kurtu v zámecké zahradě. Snímkem, který pochází z období posledního desetiletí 19. století, zdokumentoval počátky lyžování na Vysočině. Nechybějí ani scény z letních koupelí, kde například šlechtici v plavkách pózují na břehu řeky.

Tyto momentky opět dokazují, že Gudenusova fotografie nebyla pouze rigidním svědectvím o aristokratickém životě. Gudenus nám skrze fotografie odhaluje, jak si tehdejší šlechta užívala volný čas. Jeho snímky se tak stávají nejen historickým dokumentem, ale i oknem do každodenní reality vyšších společenských vrstev, kde formálnost ustupuje v lehkost přítomného okamžiku.



Společnost u stolu, zámek Moravec, 90. léta 19. století, skleněný negativ



Společnost u stolu, zámek Moravec, 90. léta 19. století, skleněný negativ



Přátelé Gabriela Gudenuse, Moravec, okolo roku 1890



Večeře na terase, Křižanov, okolo roku 1890



Žena s chlapcem a kočárkem v parku, 1892, skleněný negativ



Dvě děvčata v parku, 1893, skleněný negativ



Piknik v lese, 90. léta 19. století, skleněný negativ



Společnost při pikniku v lese, 80. léta 19. století, skleněný negativ



Dvě dámy a muž sedící v trávě při pikniku, 1893, skleněný negativ



Tři dámy na kraji lesa, 1894, skleněný negativ



Hrající si děti v parku, 80. léta 19. století až rok 1900, skleněný negativ

Sportovní aktivity aristokracie



Plavci v lesním koupališti, konec 19. století



Trojice mužů v plavkách u bazénu, 80. léta 19. století



Dvojice dam, 90. léta 19. století



Aloisie Gudenusová s dcerami, 1886, skleněný negativ



Wilhelmina (sestra Gudenusovy manželky) se spoluhráčem, 1892, skleněný negativ



Dva muži při hraní tenisu, 80. léta 19. století až rok 1900, skleněný negativ



Muž s tenisovou raketou, 1894, skleněný negativ



Gabriel Gudenus při tenise, 1892, skleněný negativ



Lyže jako vánoční dar, pravděpodobně Moravec, 80. léta 19. století až 1900, skleněný negativ



Muž na lyžích v parku, konec 19. století, skleněný negativ

Lovecká společnost



Účastníci honu s loveckými psy v poli, 80. léta 19. století až rok 1900, skleněný negativ



Stolující lidé v lese při honu, 1893, skleněný negativ



Účastníci honu stolující v lese, 80. léta 19. století až rok 1900, skleněný negativ



Společnost na honu, 90. léta 19. století až rok 1905, skleněný negativ



Společnost stolující při honu, 80. léta 19. století až rok 1900, skleněný negativ



Pánové na lovu, 80. léta 19. století až rok 1900, skleněný negativ



Společnost pózující během odpočinku na honu, 80. léta 19. století až rok 1900, skleněný negativ



Portrét manželů během honu, 90. léta 19. století až rok 1905, skleněný negativ



Odpočinek během honu, 80. léta 19. století až rok 1900, skleněný negativ

Portréty rodinných příslušníků a přátel

Gabriel Gudenus se ve své fotografické tvorbě zaměřoval na zachycení rodinného života a společenských vztahů na zámku Moravec. Velké množství portrétních snímků zobrazuje Gudenusovu manželku Aloisii (Lili) a její sestru Wilhelminu, dále pak širší rodinu včetně dětí a přátel z aristokratických kruhů. Snímky zachycují jejich formální i neformální momenty – od důstojných, pečlivě komponovaných portrétů až po nenucené momentky z každodenního života.

Důležitou součástí jeho fotografií jsou i vizuální detaily, jako je dobové oblečení či prostředí interiérů a exteriérů, které nám přibližují aristokratický život na vesnici na přelomu 19. a 20. století.

Vedle rodinných portrétů Gudenus pořizoval snímky svých blízkých přátel a významných osobností z okruhu moravecké šlechty. Tyto fotografie často ukazují jeho cit pro kompozici a práci se světlem. Přátelská setkání a neformální situace byly jedním z hlavních motivů jeho dokumentování společenského života šlechty. Na některých snímcích lze vidět Gudenusovy přátele při volnočasových aktivitách, což dodává fotografiím reportážní charakter.

Za povšimnutí stojí portrét nahého dítěte na kožešince, tradiční motiv, který se objevoval v komunálních ateliérech ještě v 80. letech 20. století. Gudenus zde zachytil nevinnost a jemnou estetiku raného věku.

Zvláštní pozornost si zasluhují i fotografie žen s cigaretou či doutníkem. Tyto snímky působí uvolněně, někdy až lehce provokativně, a narušují dobové stereotypy o ženské roli. Gudenus v nich zachycuje osobitost, emancipovanost i určitou nadsázku portrétovaných žen.

K nejintimnějším snímkům Gabriela Gudenuse patří série portrétů osob ležících v posteli – s knihou nebo s cigaretou. Tyto fotografie zachycují chvíle klidu, odpočinku a důvěrné blízkosti, jaká se v šlechtické fotografii objevuje jen zřídka. Kompozice působí neformálně, přirozeně, využívá měkkého světla pronikajícího do interiéru. Kniha v rukou naznačuje intelektuální záliby, zatímco cigareta dodává snímkům civilní, téměř melancholický tón. Gudenus zde citlivě balancuje mezi portrétem a dokumentem, mezi stylizací a skutečností.



Portrét muže v parku, 80. léta 19. století až rok 1900, skleněný negativ



Portrét dívek oblečených k prvnímu svatému přijímání, 90. léta 19. století až rok 1905, skleněný negativ



Portrét dámy v zahradě zámku Moravec, 90. léta 19. století až rok 1905, skleněný negativ



Wilhelmina v salonu, patrně zámek Moravec, 90. léta 19. století až rok 1905, skleněný negativ

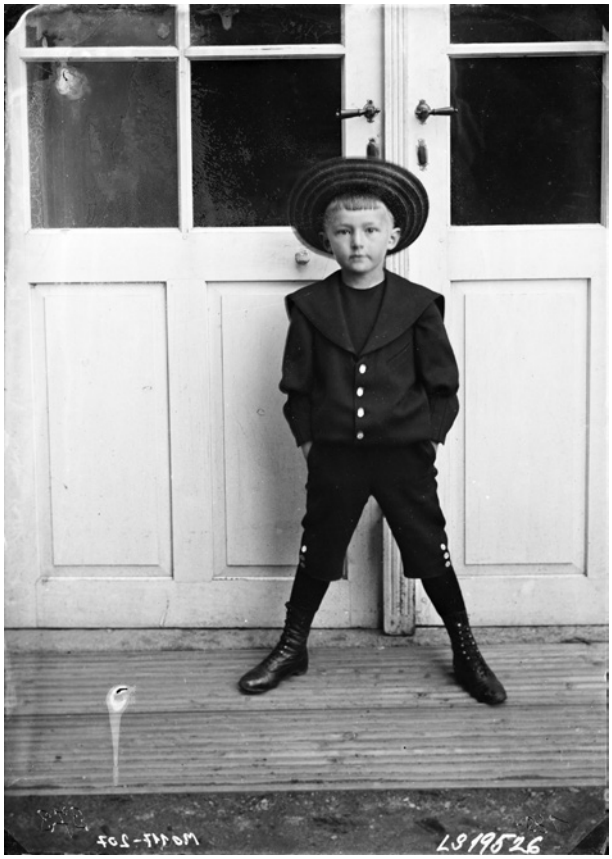

Chlapec pózující přede dveřmi zámku Moravec, 1894, skleněný negativ



Děvčátko v klobouku sedící na kočárku, 80. léta 19. století, skleněný negativ



Dívka na trojkolce, zámek Moravec, 80. léta 19. století až rok 1900, skleněný negativ



Sedící pán s dítětem v náručí, 80. léta 19. století, skleněný negativ



Pán s novorozencem ve vaně, 80. léta 19. století až rok 1900, skleněný negativ



Portrét dítěte v kožešince, 90. léta 19. století, skleněný negativ



Žena s dítětem v náručí, 80. léta 19. století, skleněný negativ



Wilhelmina ve své ložnici, okolo roku 1890



Spící muž v posteli, 80. léta 19. století až 1900, skleněný negativ

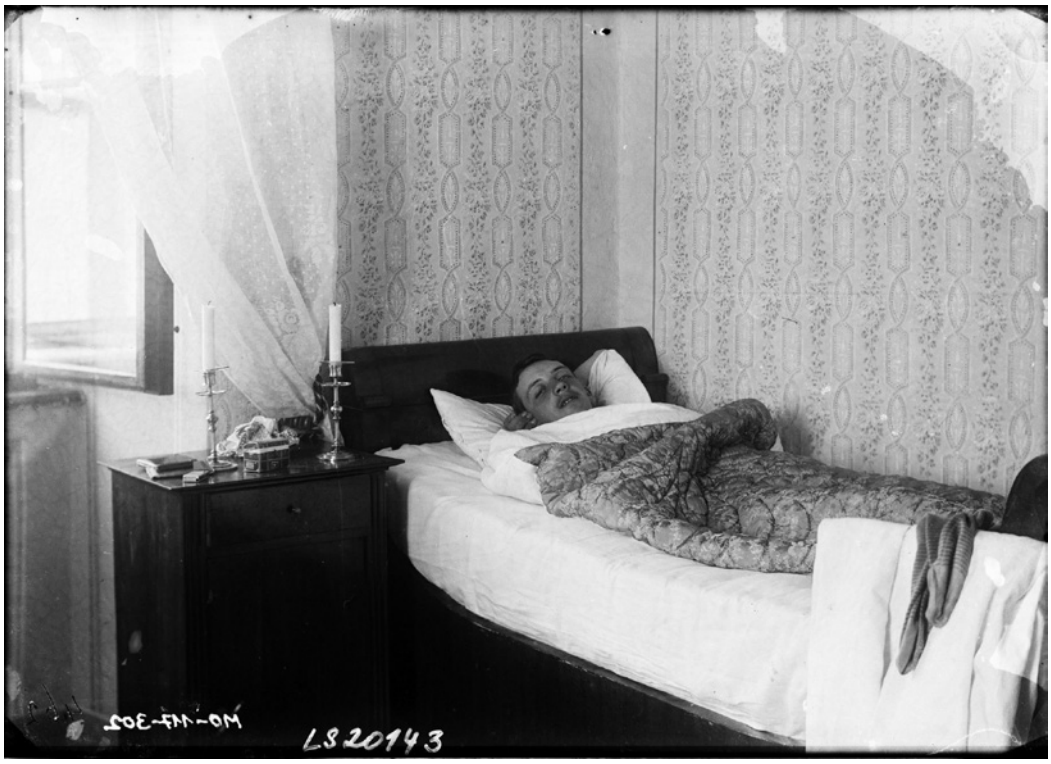

Muž v posteli, 80. léta 19. století až 1900, skleněný negativ

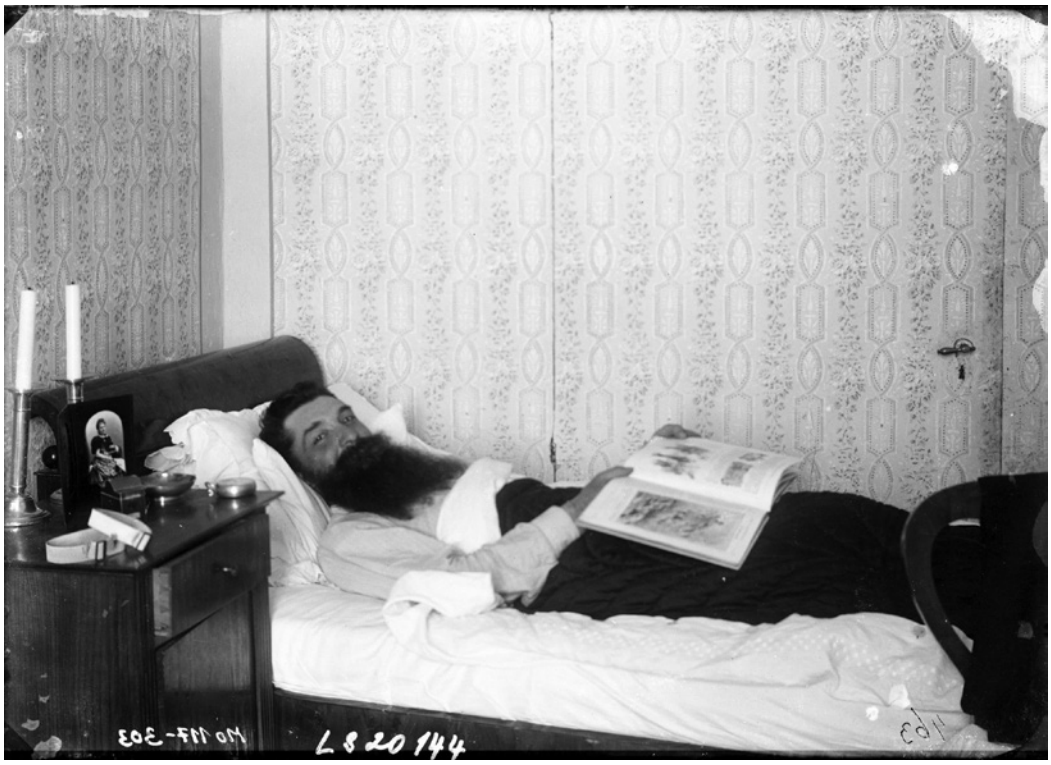

Muž s knihou v posteli, 80. léta 19. století až 1900, skleněný negativ



Muž v posteli, 80. léta 19. století až 1900, skleněný negativ



Muž v posteli, 80. léta 19. století až 1900, skleněný negativ

Portrét člověka s němou tváří

V této kapitole jsem uspořádala fotografie, ve kterých se Gabriel Gudenus zaměřil na zachycení vztahu mezi člověkem a zvířecím společníkem. Fotografie představují aristokraty i obyvatele Moravce ve společnosti jejich psů, koní a dalších hospodářských zvířat. Skrze tyto snímky Gudenus nejen zdůrazňoval vznešenost a důstojnost šlechtického života, ale také citový vztah mezi lidmi a zvířaty.

Na mnohých z těchto portrétů jsou fotografovaní v elegantních pózách, zachyceni vedle svých psů nebo s koňmi v klidných, důvěrných momentech. Ze snímků lze vyčíst nejen vizuální krásu a důstojnost zvířat, ale také jejich roli ve společnosti – psi jako věrní společníci a strážci, koně jako nepostradatelní partneři při lovu a projížďkách. Atmosféra těchto portrétů často odráží pečlivě komponované scény s důrazem na hru světla a stínů, které umocňují vizualitu snímků.

Na jedné z dynamických fotografií zachytil Gudenus kočího na voze taženém dvěma koňmi v pohybu. Snímek vyniká nejen kompozicí, ale i zachycením energie a síly zvířat v běhu, což svědčí o autorově technické zručnosti i citlivosti k tématu.

Výrazný prostor ve fotografické tvorbě Gabriela Gudenuse zaujímají portréty se psy. Z četnosti těchto snímků je patrné, že psi nebyli pouze součástí aristokratického životního stylu, ale i objektem upřímného zájmu a citového vztahu. Gudenus je zachycoval při odpočinku, ve společnosti svých majitelů i samostatně, často s důrazem na jejich výraz, postoj a charakter. Na fotografiích působí jako věrní společníci. Podobnou pozornost věnoval i koním – v jeho snímcích vystupují jako symbol elegance, síly a noblesy. Kromě statických portrétů je Gudenus často zachytil i v pohybu, při jízdě nebo při práci, čímž dokumentoval jejich nepostradatelnost v každodenním životě venkovského panství. Tento výběr fotografií ukazuje Gudenusův hluboký vztah ke zvířatům a schopnost vystihnout jejich přítomnost ve světě lidí.

Zvláštní místo v této sérii mají snímky obyvatel Moravce a okolních vesnic s hospodářskými zvířaty. Gudenus zde zachytil venkovany v autentických okamžicích – například sedláka se zapřaženými koňmi, zaměstnance panství s oslíky nebo dívku s ovečkou. Prostor na fotografiích získávají i samotná hospodářská zvířata. Tyto fotografie mají dokumentární hodnotu a přinášejí kontrast mezi aristokratickými portréty a drsnější realitou venkovského života. Přesto v nich zůstává patrná úcta a vzájemné porozumění mezi člověkem a zvířetem.



Aloisie se štěňaty na lavičce, 80. léta 19. století až rok 1900, skleněný negativ



Aloisie s velkým loveckým psem, 80. léta 19. století až rok 1900, skleněný negativ



Muž s plnovousem držící pušku, 80. léta 19. století až rok 1900, skleněný negativ



Muž se psem, 80. léta 19. století až rok 1900, skleněný negativ



Dáma se psem, pravděpodobně Karlovy Vary, 80. léta 19. století až rok 1900, skleněný negativ



Dítě se psy, 1893, skleněný negativ



Muž se psy na lavičce v parku, zámek Křižanov, 80. léta 19. století až rok 1900, skleněný negativ



Portrét Eugena von Teuber a Aloisie Gudenusové, roz. Teuber se štěňaty v náručí, 2. polovina 19. století, skleněný negativ



Portrét žen se psem, pravděpodobně Moravec, 80. léta 19. století až 1900, skleněný negativ



Žena se psem v parku, 1894, skleněný negativ



Muž se psy v arkádové chodbě, zámek Křižanov, 80. léta 19. století až 1900, skleněný negativ



Wilhelmina s hříbětem a dvěma psy před hlavním průčelím zámku Křižanov, 80. léta 19. století až 1900, skleněný negativ



Wilhelmina s koněm před zámkem Křižanov, 1894, skleněný negativ



Jezdci na koních, 80. léta 19. století až 1900, skleněný negativ



Žena u koně zapřaženého do kočáru, 80. léta 19. století až 1900, skleněný negativ



Kočár s koňmi vyjíždí z hlavního vstupu, zámek Moravec, 1892, skleněný negativ. V pravém dolním rohu vidíme stranově obrácená čísla v důsledku chyby při skenování.



Vesničan na žebřiňáku před hospodářským stavením, 1892, skleněný negativ



Sloužící se psem na terase, zámek Křižanov, 80. léta 19. století až rok 1900, skleněný negativ

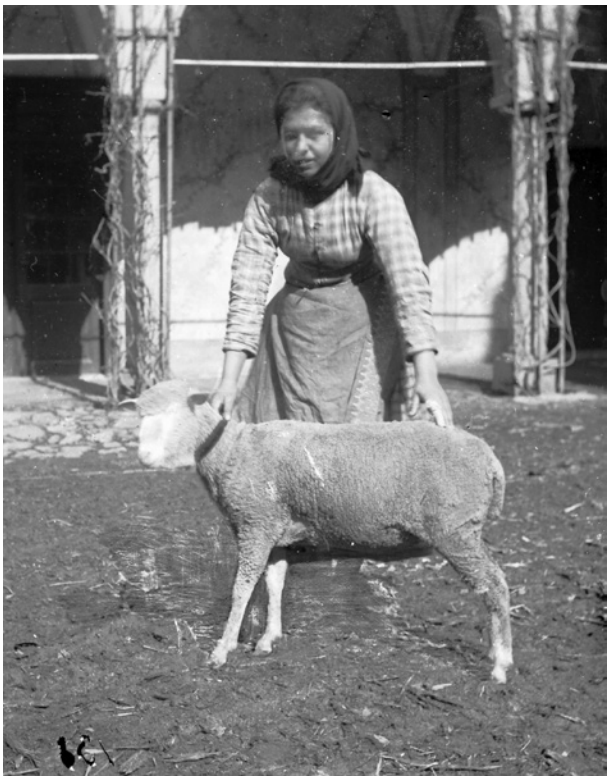

Dívka s ovcí na dvoře zámku, zámek Moravec, 80. léta 19. století až rok 1900, skleněný negativ



Muži s osly zachyceni před skleníkem a vstupní částí zámku Moravec, 1894, skleněný negativ

Skupinové portréty

Gabriel Gudenus vynikal nejen v portrétní fotografii, ale také v zachycení skupinových scén, ze kterých je patrný jeho cit pro kompozici, dynamiku a vzájemné vztahy mezi postavami. Scény nepůsobí staticky. Gudenus na snímcích vystihuje atmosféru a propojení mezi lidmi. Jeho skupinové portréty se často odklání od rigidních a formálních aranžmá běžných pro tehdejší dobu – naopak působí živě, přirozeně, až hravě.

Zvláštností jeho skupinových snímků je časté využívání neobvyklých úhlů a pozic fotografovaných osob, které někdy působí až nebezpečně. Například neobvyklé vertikální kompozice, ve kterých Gudenus umisťuje postavy do výškové osy snímku. Tyto záběry působí členitě, hravě a narušují tradiční horizontální uspořádání, čímž přinášejí do kompozice novou dynamiku. Tyto záběry mohly být výsledkem jak Gudenusovy experimentální povahy, tak i snahy o zachycení dobové aristokratické odvahy a hravosti. Jeho skupinové portréty tak často kombinují prvky elegance, ležérnosti i jisté dávky risku.

Gudenusovy skupinové portréty jsou svědectvím o neformálních okamžicích aristokracie a jeho citu pro neotřelou kompozici.



Portrét tří dam sedících na lavičce, zámek Moravec, 1894, skleněný negativ



Portrét dvou mužů a tří dam před zámkem Moravec, 1894, skleněný negativ



Skupinový portrét před vstupem do zámku Moravec, 1893, skleněný negativ



Skupina pózující s vycpaným krokodýlem a medvědem, zámek Moravec, 1894, skleněný negativ



Tři dámy a muž na bicyklech, 80. léta 19. století až rok 1900, skleněný negativ

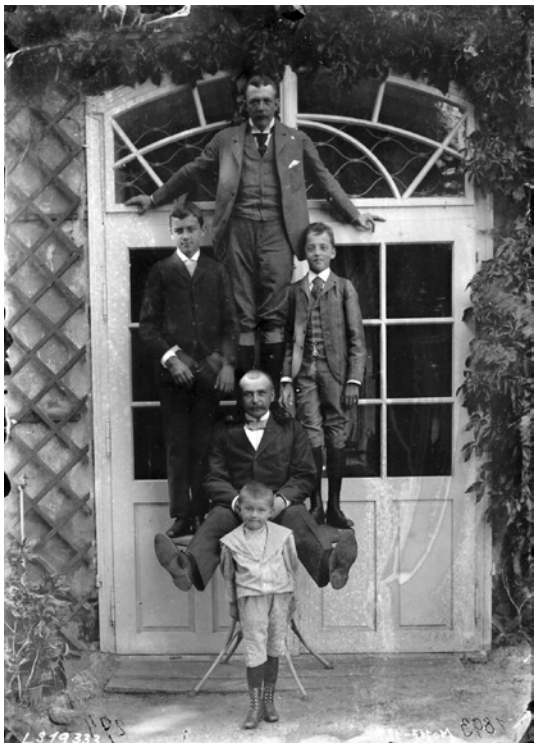

Skupinový portrét, zámek Moravec, 1893, skleněný negativ



Skupinový portrét na žebříku, 1894, skleněný negativ



Skupinový portrét před zámkem Moravec, 1894, skleněný negativ



Skupinový portrét na dvoře zámku Moravec, 90. léta 19. století, skleněný negativ

Dokumentární a portrétní fotografie obyvatel Moravce a okolních vesnic

Gabriel Gudenus ve svých portrétech zachytil nejen aristokratickou společnost, ale také běžné obyvatele Moravce a okolních vesnic. Jeho tvorba v této oblasti má výrazný sociální rozměr – věnoval se lidem, jejichž tváře nesly stopy života ve skromných podmínkách a těžké práce. Fotografoval místní rolníky, řemeslníky, služebnictvo a děti v jejich přirozeném prostředí, čímž vytvořil unikátní vizuální kroniku venkovského života na přelomu 19. a 20. století. Snímky se vyznačují syrovostí a opravdovostí – nejsou pouhými stylizovanými portréty, ale odrážejí realitu tehdejší doby, často bez příkras a idealizace. Tím jeho práce získává přesah až k dokumentární fotografii s hlubším společenským významem.

Velký význam v Gudenusově tvorbě mají portréty obyvatel Luisina domu, chudobince poskytujícího útočiště starým, nemocným a nemajetným lidem. Tyto snímky v sobě nesou silnou emocionalitu – zachycují vrásčité tváře, unavené pohledy lidí, kteří prožili nelehký život. Gudenus zde nepoužíval okázalé aranžmá, naopak pracoval s přirozeným světlem a jednoduchou kompozicí, které zdůrazňují výraz a charakter portrétovaných. Těmito fotografiemi se Gudenus přiblížil dokumentární a sociální fotografii, která nebyla na přelomu 19. a 20. století rozšířená. Jeho snímky představují cenné svědectví o životních podmínkách a sociálních rozdílech své doby. Ukazují nejen krásu aristokratického života, ale i těžký úděl těch, kteří žili na jeho okraji.



Portrét služebných na terase zámku Křižanov, 80. léta 19. století až rok 1900, skleněný negativ



Portrét vesničana, 80. léta 19. století až rok 1900, skleněný negativ



Portrét služebných v zahradě, 90. léta 19. století až rok 1905, skleněný negativ



Děti z Rožínky, 1892



Portrét rodiny Höhel v Moravci, okolo 1890



Venkovské děti, 1892, skleněný negativ



Rodinný portrét, zámek Moravec, 1892, skleněný negativ



Skupinový portrét venkovanů, 80. léta 19. století až rok 1900, skleněný negativ



Skupinový portrét chlapců s učitelem, 80. léta 19. století až rok 1900, skleněný negativ



Skupinový portrét dětí na schodech před poštovním úřadem v Moravci, 80. léta 19. století až rok 1900, skleněný negativ



Ženci při žni, 80. léta 19. století až rok 1900, skleněný negativ



Momentka ze žní, mlátička s parním pohonem, 80. léta 19. století až rok 1900, skleněný negativ



Skupinový portrét obyvatel Louisina domu v Moravci, 80. léta 19. století až rok 1900, skleněný negativ



Skupinový portrét obyvatel Louisina domu v Moravci, 80. léta 19. století až rok 1900, skleněný negativ



Louisin dům, 80. léta 19. století až rok 1900, skleněný negativ



Adéla Solárová, Louisin dům, Moravec, 2024

Zátiší a detaily

Gabriel Gudenus ve své fotografické tvorbě hledal výraz i v neobvyklých motivech zátiší. V této části jeho práce lze najít fascinující snímky, které zachycují trofeje, detaily ruky a pracovní stoly aristokracie.

Gudenus zachytil také zvláštní či anomální trofeje, které se lišily od běžných loveckých úlovků. Jeho snímky detailně ukazují paroží komponované do pečlivě aranžovaných zátiší. Tyto obrazy odrážejí nejen vášeň aristokracie pro lov, ale také fascinaci přírodními kuriozitami a trofejemi jako symboly prestiže.

Jedním z dalších zajímavých motivů je detail lidské ruky. Mohlo jít o umělecký experiment s kompozicí a světlem, ale také o pokus zachytit individualitu a charakter člověka skrze zdánlivě neosobní detail. Gudenus se tak přiblížil výtvarné fotografii, která klade důraz na texturu, gesto a význam zdánlivě všedních objektů.

Další významnou částí této kategorie jsou fotografie pracovních stolů. Pečlivě aranžované snímky ukazují nejen pracovní prostředí, ale i dobové fotografické a psací náčiní, knihy a osobní předměty, které dokreslují každodenní život šlechty. Těmito fotografiemi posouvá Gudenus svoji tvorbu směrem, který přesahuje běžnou dokumentaci své doby.



Pokoj s fotografiemi, patrně zámek Moravec, 80. léta 19. století, skleněný negativ



Psací stůl Wilhelminy Teuber, okolo 1890, skleněný negativ



Pokoj s fotografiemi, patrně zámek Moravec, 80. léta 19. století až rok 1900, skleněný negativ



Pohled na stůl s fotografiemi a psacími potřebami, 80. léta 19. století až rok 1900, skleněný negativ



Nástěnka s vyvolanými fotografiemi, 80. léta 19. století až rok 1900, skleněný negativ



Čtyři porcelánové panenky, 80. léta 19. století až rok 1900, skleněný negativ



Detail ruky s prsteny, 1892



Paroží, 80. léta 19. století až rok 1900, skleněný negativ



Paroží, 80. léta 19. století až rok 1900, skleněný negativ



Deformované paroží, 80. léta 19. století až rok 1900, skleněný negativ

Fotografie architektury

Gabriel Gudenus se mimo portrétní a dokumentární fotografii věnoval také zachycení architektury, čímž významně přispěl k obrazovému uchování podoby tehdejších měst, zvláště města Brna, a venkovských sídel v Moravci a Křižanově. Jeho snímky mají nejen estetickou, ale i historickou hodnotu, neboť mnohá místa, která fotografoval, prošla zásadními proměnami nebo zcela zanikla.

Jednou z nejvýznamnějších architektonických fotografií Gabriela Gudenuse je jeho první dochovaná fotografie z roku 1885, která zachycuje park a zadní část přádelny jeho tchána Wilhelma Josefa Teubera v Brně na Cejlu. Tato fotografie není jen prvním krokem v jeho fotografické kariéře, ale také dokumentem o průmyslové zástavbě Brna koncem 19. století. Její technické provedení svědčí o tom, že Gudenus už v počátcích dbal na precizní kompozici a práci se světlem.

V jeho archivu najdeme také historické záběry ulic Brna, které zachycují tehdejší atmosféru města. Mezi významná místa, která fotografoval, patří Německý dům č. 14, který byl jedním z klíčových bodů tehdejší německé komunity v Brně, Berglův palác s novogotickou fasádou, Masarykova ulice, jež byla jednou z nejrušnějších brněnských tříd, a Winterholleplatz.

Vedle městské architektury se Gudenus věnoval i dokumentaci venkovských a zámeckých sídel, pořídil například fotografie architektury v Křižanově, odkud pocházela jeho manželka Aloisie. Významné místo v jeho tvorbě zaujímá také architektura Moravce, kde dlouhodobě žil. Pečlivě dokumentoval nejen interiéry a exteriéry zámku Moravec, ale i další významné budovy v obci, čímž vytvořil unikátní historický archiv.

K dalším architektonickým památkám, které zachytil, patří například zámek v Dolní Rožínce a zámek Letovice. Jeho fotografie nejen ilustrují tehdejší stav šlechtických sídel, ale také odrážejí vztah aristokracie ke svým panstvím a péči o jejich historické dědictví.

Gudenusovy fotografie architektury jsou výjimečné svým technickým zpracováním, precizní kompozicí. Jeho fotografie architektury se tak stávají nejen důležitou součástí Gudenusova osobního archivu, ale také cenným historickým dokumentem, který může pomoci rekonstruovat podobu významných míst konce 19. století.



Brno, 1892



Německý dům v Brně, 1892



Brno, 1892



Brno, 1892



Berglův palác, Brno, 1892



Masarykova ulice, Brno, 1892



Winterhollerplatz, Brno, 1892



Pohled na Brno, 1892

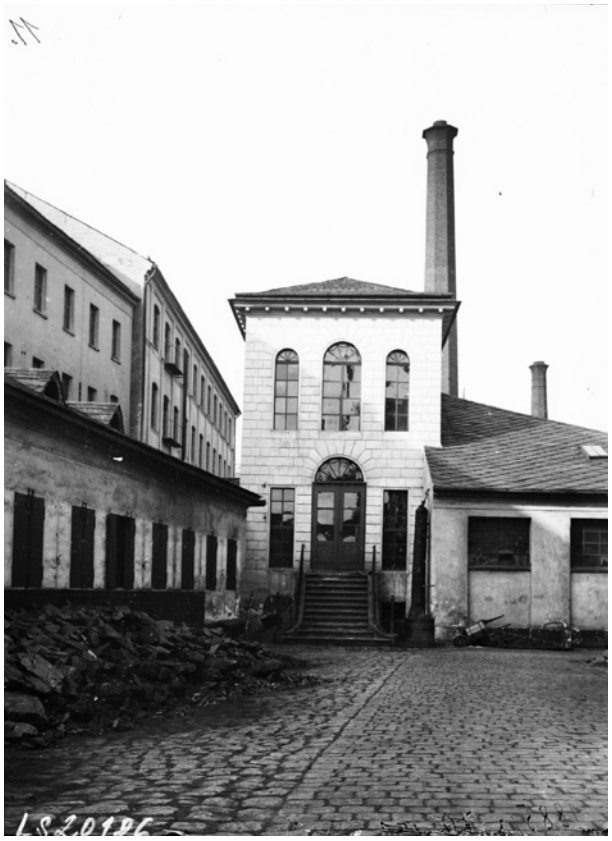

Dvůr Teuberovy továrny na Cejlu, Brno, 1885, skleněný negativ



Fara v Moravci, 1892



Zámek Moravec v zimě, 80. léta 19. století až rok 1900, skleněný negativ



Náměstí v Křižanově, 80. léta 19. století až rok 1900, skleněný negativ



Zámek Letovice, 80. léta 19. století až rok 1900, skleněný negativ

Závěr

Podkladem pro tuto práci byl kompletní soubor digitalizovaných fotografií Gabriela Gudenuse, čítající více než 900 skleněných negativů a 1 000 pozitivů, uložený v depozitářích zámku Lysice a Moravec. Zpřístupnění rozsáhlého digitalizovaného archivu mi umožnilo systematické studium, analýzu a třídění snímků. Přístup k digitálním fotografiím výrazně usnadňuje badatelskou činnost a představuje cenný zdroj i pro další zájemce o studium Gudenusovy fotografické tvorby a vizuální kultury 19. století obecně.

Fotografická tvorba Gabriela Gudenuse je cenným obrazovým archivem šlechtického a venkovského života na přelomu 19. a 20. století na Vysočině. Svými snímky dokumentoval Gudenus rodinné portréty, společenské události a momentky z každodenního života nejen aristokracie. Věnoval se i sociální fotografii a architektuře.

Jeho hledáčkem byl nejčastěji zaznamenáván život šlechty, a to nejen v podobě formálních portrétů, ale i v autentických momentkách. Svým fotoaparátem zachytil šlechtu při lovu, tenise, plavání, lyžování nebo na pikniku či při odpočinku. Jeho snímky vynikají kompoziční hravostí a citlivým přístupem k zachycení atmosféry. Fotografie působí živě a uvolněně.

Významným aspektem Gudenusovy tvorby jsou sociálně laděné portréty – fotografoval nejen aristokracii, ale i obyvatele Moravce a okolních vesnic, děti a staré lidi v chudobinci Luisina domu. Zatímco šlechtu zobrazoval v elegantních a pohodových chvílích, portréty obyčejných lidí nesou dokumentární sílu a realisticky zobrazují jejich život.

Unikátní část jeho práce představují zátiší a detaily, například fotografie loveckých anomálních trofejí, pracovních stolů či detail ruky. Tyto snímky ukazují jeho zájem o experimentování s kompozicí a světlem, čímž přesahuje hranice tehdejší portrétní fotografie. Jeho hravost se ukazuje v kompozicích skupinových portrétů: na některých snímcích jsou postavy aranžovány do humorných scén, jindy kompozice působí odvážně, až nebezpečně.

Gudenus patřil svým postavením k vyšší společenské vrstvě a disponoval jak finančními prostředky, tak volným časem i kvalitním vzděláním – tedy klíčovými předpoklady, které mu, podobně jako mnoha dalším autorům z vyšších společenských kruhů, umožnily věnovat se amatérské fotografii. Jeho životní styl i způsob, jakým fotografoval, tak zcela odpovídají tezi Pavla Scheuflera, že mezi prvními fotoamatéry byli právě příslušníci společenské

elity – lidé, kteří měli dostatek finančních prostředků, aby si mohli dovolit pořídit technické vybavení, užívat luxusu volného času a objevovat tak nové vizuální médium. Výsledky této práce tak potvrzují výchozí předpoklad, že amatérská fotografie v 19. století nebyla jen projevem zájmu o technickou novinku, ale i sociálně podmíněným fenoménem, spjatým s životním stylem vyšších vrstev.

Tvorba Gabriela Gudenuse zapadá do širšího kontextu aristokratické amatérské fotografie 19. století, v níž figurovala řada významných šlechtických osobností. V porovnání s knížetem Franzem Eugenem Lobkowiczem, jehož fotografický zájem se soustředil výhradně na portrétní snímky (soubor šlechtických kostýmních portrétů z plesu u hraběte Waldsteina v roce 1877), nebo s tvorbou manželů Bedřicha a Josefíny Lobkowiczových, kteří fotoaparátem zachycovali především soukromé okamžiky při odpočinku, setkání s přáteli a zajímavé momentky ze života na zámku i v jeho okolí, je Gudenusova tvorba mnohem rozmanitější, s dokumentační ambicí. Záběr jeho fotografií zahrnuje nejen portréty rodiny a přátel, ale i služebnictva a ostatních obyvatel Moravce, interiéry i exteriéry zámků, hospodářská stavení, krajinu i detaily z každodenního života. Jeho práce tak není pouhým prostředkem k prezentaci nebo nostalgické stylizaci, ale je obrazovou kronikou šlechtického života v celé jeho šíři.

Oproti Karlu Chotkovi, jenž se během desetiletí vypracoval na uznávaného autora výtvarně pojatých snímků a za své fotografie získal ocenění na mezinárodních výstavách, zůstává Gudenusova tvorba spíše v poloze autentického záznamu každodennosti. Nedosahuje sice výtvarné stylizace pozdního Chotkova díla, nicméně její hodnota spočívá právě v této syrové mnohovrstevnatosti – jako vizuální svědectví o životě aristokracie na vesnici mimo oficiální pózy a slavnostní chvíle.

Gudenusova tvorba je jedinečným dokladem šlechtického fotoamatérství, které se v českých zemích teprve formovalo. Jeho bohatý archiv představuje nejen významný historický pramen, ale i fotografické dílo s hlubokým osobním rukopisem. Svým rozsahem, tématy i precizní kompozicí patří Gudenusův fotografický archiv k cenným šlechtickým fotoarchivům své doby a stává se důležitým svědectvím o životě obyvatel venkova v období Rakouska-Uherska, bez ohledu na jejich společenské postavení.

Strukturovaný životopis Gabriela Gudenuse

Narozen 12. května 1853 v Mühlbachu. Dětství a mládí prožil ve Vídni.

1862–1870 studoval na jezuitském gymnáziu Kalksberg.

1862 se svým otcem poprvé navštívil Moravec. Strávil zde většinu svého života. Obec Moravec a zámek Moravec se staly hlavními objekty jeho fotografií.

1881 – cesta do Spojených států amerických za účelem studia vlivu americké produkce obilí na evropské hospodářství.

1883 se žení s Aloisií Eugenií Wilhelmine von Teuber (1865–1929).

1884 – narození dcery Karoly.

1885 – narození dcery Gabriely.

1885 – Gudenusova první fotografie parku a zadní části přádelny jeho tchána Wilhelma Josefa Teubera v Brně na Cejlu (LS20187).

Od roku **1885** se vzdělával ve fotografickém řemesle u brněnského fotografa Josefa Kunzfelda (LS20353, LS20352).

1889 – narození syna Gideona.

1904 – vydal deník záznamů z cesty do Spojených států amerických pod názvem *Errinerungen an die Neue Welt* (*Vzpomínky na Nový svět*).

1907 – byl povýšen do hraběcího stavu.

Zemřel 1. srpna 1915 na Moravci.

Zdroje

BIRGUS, Vladimír a MLČOCH, Jan. Česká fotografie 20. století. Praha: KANT, 2010. ISBN 978-80-7437-026-7.

Dotazníkové šetření, Mgr. Pavla Štusáková: správkyně depozitáře SZ Lysice. 2024.

ERBANOVÁ, Kristýna. PAVEL SCHEUFLER. Teoretická diplomová práce. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2016.

Hrabě Gabriel Gudenus a jeho fotografický odkaz. Zprávy památkové péče. 2017, roč. 77, č. Příloha, s. 1-8. ISSN 1210-5538.

Jak fotografie vzala obživu malířům. Šlechta na začátku obrazové revoluce. Online. Idnes.cz. 2018. Dostupné z: https://www.idnes.cz/technet/audio-foto-video/aristokrate-fotografie-historie. A180518_115658_tec_foto_kuz. [cit. 2025-04-18].

KONEČNÝ, Michal. Apollo a Marsyas: příběh umění na Moravě. Brno: Host, 2022. ISBN 978-80-275-1375-8.

MAŠEK, Petr. Modrá krev: minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích. 3. upr. vyd. Praha: Mladá fronta, 2003. ISBN 80-204-1049-x.

Nakladatelství akademie múzických umění v Praze. Online. Https://namu.cz/. 2025. Dostupné z: https://namu.cz/osobnosti-fotografie-v-ceskych-zemich-do-roku-1918. [cit. 2025-04-12].

SCHEUFLER, Pavel; VACA, Jan; MEDŘÍKOVÁ, Petra; VAVŘINOVÁ, Valburga; HLOUŠKOVÁ, Helena et al. Fotografové šlechtici v zemích Koruny české: Photographer aristocrats in the Czech Crown Lands. Přeložil Nathan FIELDS. Svědectví fotografie. Praha: Národní památkový ústav, 2017. ISBN 978-80-7480-085-6.

TRNKOVÁ, Petra. Josef Kunzfeld Fotograf a muzeum / fotograf a město. Moravská galerie v Brně, 2011. ISBN 978-80-7027-232-9.

TRNKOVÁ, Petra. Technický obraz na malířských štaflích: (Česko-němečtí fotoamatéři a umělecká fotografie, 1890-1914). Disertační práce. Brno: Masarykova univerzita, 2008.

Ústav dějin umění. Online. Udu.cas.cz. 2025. Dostupné z: https://udu.cas.cz/cz/lide/mgr-petra-trnkova-ph-d#projekty. [cit. 2025-04-12].

Rozhovor se správkyní depozitáře Státního zámku Lysice Mgr. Pavlou Štusákovou

Kdy a proč musely být přestěhovány Gudenusovy fotografie a skleněné desky ze zámku Moravec na zámek do Lysic?

Celý fotofond ze zámku v Moravci se na lysický zámek dostal v padesátých letech dvacátého století jako tzv. svoz. Důvodem bylo rozhodnutí Národní kulturní komise na základě kategorizace konfiskovaných hradů a zámků o jiném využití zámku Moravec. Vnitřní hodnotný mobiliář byl tedy odvezen do Lysic, které byly tehdy tzv. sběrnou (do Lysic byl svážen mobiliář z cca třiceti různých míst). Fotografie – negativy i pozitivy jsou součástí moravecké zámecké knihovny.

Kvalita, v jaké se fotografie a desky dochovaly, je ojedinělá?

Ne zcela. Celý konvolut byl léta skladován dosti nevhodně. Na skleněných deskách se projevuje poškození citlivé vrstvy působením vnějších vlivů (kolísání vlhkosti a teploty). Na povrchu vznikly stříbrné plošky, které dále mění svůj charakter. Pro svůj vzhled se také tento typ poškození nazývá stříbrná zrcátka.

Proč je část archivu uložena v zámecké knihovně na Moravci?

Zámecká knihovna Moravec se po letech, kdy byla nevhodně uložena na zámku v Lysicích, vrátila v roce 2012 zpět na Moravec do výrazně lepších podmínek. V Lysicích byly knihy umístěny v severním křídle s vysokou vlhkostí, což vedlo k jejich napadení plísní. Teprve po důkladném vyčištění a ošetření mohly být přesunuty zpět. Tehdy mělo Moravské zemské muzeum, které Moravec využívá jako depozitář archeologického materiálu, plán vrátit na Moravec původní vybavení a otevřít jej veřejnosti. Plán se nerealizoval z důvodu změny názoru vedení muzea na celou aktivitu. Celou akci jsem iniciovala společně s PhDr. Eleonorou Jeřábkovou, PhD., vedoucí literárního oddělení muzea.

V průběhu různých evidenčních vln během osmdesátých let dvacátého století v Lysicích došlo k oddělení fotografických alb a samotných skleněných negativů spolu s pozitivy. Alba s Gudenusovými fotkami byla odvezena v roce 2012 spolu s celou knihovnou zpět na Moravec. Negativy i pozitivy původně

z Moravce byly přečíslovány evidenčními čísly mobiliárního, nikoliv knihovního, fondu. To je důvod, proč zůstala část v Lysicích a část byla odvezena na Moravec.

Jaká je praxe konzervace fotografií na hradech a zámcích?

V posledních letech je fotografickým sbírkám v muzeích či na hradech a zámcích věnováno hodně pozornosti, jelikož se zjišťuje, jakým jsou neocenitelným zdrojem informací a jak byly dlouho zanedbávané. Konzervace je ale velmi náročná. Snahou je alespoň tento druh sbírek dobře uložit – ideálně při teplotě 10 °C, ve tmě, v obalech s alkalickou rezervou apod. Příkladem může být aktivita majitelů Fotoateliéru Seidel v Českém Krumlově.

Jmenný rejstřík

B

Bartenstein von, Lodovika Theresia Ghislaine 17
Birgus, Vladimír 16

D

Dreihann-Holenia von Sulzberg am Steinhof, Günter 17
Dubský, Erwin 16
Dufek, Antonín 16

E

Eder, Josef Maria 21

G

Grasshoff, Johannes 21
Gudenus, Gabriel 13, 16, 17, 21, 22, 23, 40, 47, 72, 79, 80, 84
Gudenus, Gideon 14, 17, 18
Gudenusová, Aloisie 40, 72
Gudenusová, Gabriela 17
Gudenusová, Karola 17

H

Hübl von, Arthur 21

Ch

Chotek, Karel Maria 15, 16, 80
Chotková, Adelheid 16
Chotková, Žofie 16

J

Jeřábková, Eleanora 20
Johann Georg, Gabriel 17

K

Kinsky, Ulrich 16
Konečný, Michal 16
Kunzfeld, Josef 18, 21

L

Laizner, Josef 22
Lobkowicz, Bedřich 80
Lobkowicz, František 13, 80
Lobkowiczová, Josefína 80

M

Macurová, Zuzana 17, 19
Mayssl, Anton 22
Míchalová, Zdeňka 17, 19
Müller, Hugo 21

N

Nádherný, Constantin 18

P

Pizzighelli, Josef 21
Podštatský, Maxmilian Wilhelm 15

R

Rathenicz, Raimund Stillfri 16

S

Scheufler, Pavel 13, 15, 16, 79

Š

Štusáková, Pavla 20

T

Teuber, Aloisie Eugenie Wilhelmine von 17
Teuber, Wilhelm Josef 21, 72
Trnková, Petra 15

V

Vaca, Jan 16
Vasa, Karola von 17

W

Wawra von Fensee, Heinfrich 16

GABRIEL GUDENUS

Adéla Solárová

Teoretická bakalářská práce
Počet normostran: 22
Počet znaků: 38 931

Vedoucí práce: doc. Mgr. MgA. Tomáš Pospěch, Ph.D.
Oponent: MgA. Mgr. Ondřej Durczak, Ph.D.

SLEZSKÁ UNIVERZITA V OPAVĚ
Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě
Institut tvůrčí fotografie
Obor: Tvůrčí fotografie

Náklad: 6 ks

Opava 2025

